

СН 114609

Д-р инж. Атанас Паскалев

**ПОМАГАЛО ЗА УПРАВЛЕНИЕ
И КОНТРОЛ НА ТЪРГОВСКИТЕ ЗАГУБИ**

(първо издание)

11 93685

628.1.003.1 (198.2)

4

- 133740

БИБЛИОТЕКА - УНСС

Инв. №

120000133737

© Д-р инж. Атанас Паскалев, автор, 2024

© Пламен Трампев, корица, 2024

© Издателство „Захарий Стоянов“, 2024

ISBN 978-954-09-1859-4

СЪДЪРЖАНИЕ

Преамбюл.....	15
Съкращения.....	19
Отзив от Павлин Михайлов, Софийска вода АД – Виолия.....	21

ГЛАВА ПЪРВА

1. Аспекти на водата, водните услуги, загубите на вода и търговската част на ВиК операторите.....	25
1.1. Водата като ценен ресурс.....	25
1.2. Стойността на ВиК услугите и значението им.....	26
1.2.1. Какво е ВиК услуга.....	26
1.2.2. Ролята на водните услуги при допринасянето за устойчивото развитие и постигането на целите за устойчиво развитие (ЦУР).....	28
1.3. Специфични особености на дейността на ВиК операторите.....	31
1.4. Кратко въведение с проблемите на загубите на вода.....	34
1.4.1. Водата, неносеща приходи като глобален проблем.....	35
1.4.2. Проблемът на загубите на вода в България.....	36
1.5. Защо да намаляваме водата, неносеща приходи.....	40
1.6. Основни негативни последици от загубите на вода.....	41
1.7. Изисквания на Европейските регламенти от правото на ЕС.....	45
1.8. Елементи на търговското управление на ВиК операторите.....	48

ГЛАВА ВТОРА

2. Законодателни аспекти, свързани с търговските загуби и несъбраните вземания.....	53
2.1. Правен статут на ВиК операторите.....	53

2.2. Изисквания за загубите на вода в ЗРВКУ и подзаконовите уредби.....	54
2.3. Уреждане на обществените отношения между ВиК операторите и потребителите.....	57
2.3.1. Основни изисквания на Наредба № 4 за условията и реда за присъединяване на потребителите и за ползване на водоснабдителните и канализационните системи.....	57
2.3.2. Основни нормативни документи, касаещи водомерното стопанство.....	64
2.4. Погасителна давност на вземанията за ВиК услуги.....	66

ГЛАВА ТРЕТА

3. Възникване, изразяване и участие на търговските загуби във водния баланс.....	71
3.1. Възникване и въздействие на търговските загуби.....	71
3.2. Защо възникват търговските загуби.....	74
3.2.1. Как възникват неточностите при водомерите на потребителите.....	74
3.2.2. Как възникват грешки при фактурирането на водата.....	77
3.2.3. Неоторизирана/непозволена консумация.....	78
3.2.3.1. Незаконна консумация съгласно Методиката за търговските загуби на Софийска вода АД [6.23].....	80
3.3. Воден баланс и компоненти на търговските загуби.....	83
3.3.1. Значение на водния баланс.....	83
3.3.2. Въведение.....	83
3.3.3. Видове компонентите на водния баланс.....	86
3.3.4. Референтни стойности на компонентите на търговските загуби.....	89
3.4. Примери за определяне на големината на търговските загуби.....	96
3.4.1. Общоприет подход за определяне на търговските загуби за дадена водоснабдителна зона или зона за управление на водопотреблението.....	96

3.4.1.1. Информация, свързана с търговските загуби за предварително определен месец (пълна картина за измерваната област)	96
3.4.1.1. Измервания за търговски загуби (само за разпределителната мрежа или ЗУВ).....	97
3.4.1.3. Стъпки за изчисляване на търговските загуби	98
3.4.1.4. Кратък анализ в осем стъпки	99
3.4.2. Процедура за определяне на търговски загуби, използвана от Софийска вода АД	100
3.4.3. Определяне на грешки от неточности на водомери във ВиК Благоевград	102
3.4.4. Търговските загуби съгласно националния сравнителен анализ за 2015 г.	104

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

4. Съпътстващи дейности на ВиК оператора, влияещи индиректно на търговските загуби	115
4.1. Влияние на социалната поносимост	115
4.2. Взаимоотношения с обществеността (PR).....	118
4.2.1. Какво иска потребителят на ВиК услуги	118
4.2.2. Основни задължения на PR специалиста	119
4.2.3. Необходими знания.....	120
4.2.4. Необходими умения	120
4.2.5. Задачи за изпълнение	121
4.3. Готовност (желание) за плащане	122
4.3.1. Обхват на проучването и области на интерес.....	124
4.3.2. Анализ на резултатите	125
4.3.2.1. Обща осведоменост на клиентите	125
4.3.2.2. Процедури по отчитане, фактуриране и заплащане	128
4.3.2.3. Взаимоотношение с клиенти: информация, жалби и запитвания.....	140
4.3.2.4. Готовност за плащане	144
4.3.2.5. Справедливост на цената и удовлетвореност от ВиК.....	151

4.3.2.6. Основни заключения и препоръки	154
4.4. Накратко за ценообразуването	164
4.4.1. Еластичност на цената на водата	166

ГЛАВА ПЕТА

5. Водомери. Видове. Метрологични и технически характеристики	169
5.1. Накратко за появата на водомера	169
5.2. Аспекти на важността на водомерите	174
5.3. Метрологични и технически характеристики на водомерите	177
5.3.1. Накратко за метрологията	177
5.3.2. Метрологични характеристики на водомерите	177
5.3.3. Технически параметри	182
5.4. Видове водомери	186
5.4.1. Използвани принципи за измерване на консумацията на вода	186
5.4.2. Основни видове водомери	188
5.4.3. Основни компоненти на водомерите	189
5.4.3.1. Сензор	191
5.4.3.2. Преобразувател	192
5.4.3.3. Брояч	193
5.4.3.4. Индикатори	194
5.4.3.5. Мокри и сухи измервателни уреди	195
5.4.3.6. Допълнителни компоненти на измервателния уред	197
5.4.4. Едноструйни водомери	198
5.4.4.1. Принципи на работа	198
5.4.4.2. Конструктивни характеристики	198
5.4.4.3. Метрологични характеристики и размери ...	205
5.4.4.4. Метрология на едноструйни измервателни уреди: Ориентация	206
5.4.4.5. Метрология на едноструйни измервателни уреди: Профил на скоростта	210
5.4.4.6. Метрология на едноструйни измервателни уреди: Стареење	213

5.4.4.7. Метрология на едноструйни измервателни уреди: Обратен поток	216
5.4.4.8. Излъчватели на импулси	217
5.4.5. Многоструйни измервателни уреди.....	220
5.4.5.1. Принципи на работа.....	220
5.4.5.2. Конструктивни характеристики	221
5.4.5.3. Метрологични характеристики и размери ...	224
5.4.5.4. Метрология на многоструйни измервателни уреди: Ориентация	224
5.4.5.5. Метрология на многоструйни измервателни уреди: Профил на скоростта	225
5.4.5.6. Метрология на многоструйни измервателни уреди: Стареене.....	227
5.4.5.7. Метрология на многоструйни измервателни уреди: Обратен поток	228
5.4.6. Волтманови водомери	230
5.4.6.1. Принципи на работа.....	230
5.4.6.2. Кратки конструктивни характеристики	230
5.4.7. Ултразвукови разходомери/водомери	232
5.4.7.1. Механизъм на действие	232
5.4.8. Електромагнитни водомери	237
5.4.8.1. Принцип на работа	237
5.4.9. Комбинирани водомери	240
5.4.9.1. Механизъм на действие	240
5.4.9.2. Характеристики.....	241
5.4.10.1. Принцип на работа	242
5.4.11. Осцилиращи бутални водомери	244
5.4.11.1. Принципи на работа	244
5.4.11.2. Конструктивни характеристики.....	245
5.4.12. Водомери с нотиращ диск.....	246
5.4.12.1. Принципи на работа.....	246
5.4.13. Лопаткови водомери	247
5.4.13.1. Принципи на работа.....	247
5.4.13.4. Конструктивни характеристики.....	249
5.4.14. Основни стандарти за водомери.....	250
5.4.14.1. Стандарт ISO 4064.....	251
5.4.14.2. Стандарт OIML R 29	252

4.4.14.3. Стандарт EN 14154	252
5.4.14.4. Препоръки на Американската асоциация на WiK операторите (AWWA)	253

ГЛАВА ШЕСТА

6. Проблеми на управлението на водомерното стопанство	255
6.1. Въведение	255
6.1.1. Водомерното стопанство като част от програмата за управление на активите	257
6.2. Въпроси, свързани с точността на водомерите	258
6.2.1. Най-общо за модела на консумация (водопотребление) на вода и претеглената грешка	258
6.2.2. Общо за МОДЕЛИТЕ НА ПОТРЕБЛЕНИЕ	265
6.2.3. Определяне на моделите на консумация на вода за питейно-битови нужди	266
6.2.4. Определяне на кривата на грешката на битови водомери	268
6.2.5. Изчисляване колко точни са измервателните уреди	270
6.3. Стареење (деградация) на водомерите	273
6.3.1. Фактури, които влияят на измерване на консумацията при експлоатационни условия	273
6.3.1.1. Влияние на нарушаването на профила на скоростта на водата	273
6.3.1.2. Влияние на позицията на монтиране на водомера	276
6.3.1.3. Влияние на качеството на водата	276
6.3.1.4. Влияние на ефекта на малките течове	280
6.3.1.5. Влияние на износването и разкъсването на частите на водомера	281
6.3.1.6. Влияние на дефекта на предавките	281
6.3.1.7. Влияние на условия на обкръжаващата среда	282
6.3.1.8. Пропагане на електронните компоненти и софтуера (бъзване)	284

6.3.1.9. Фактори, зависещи от оразмеряването на водомера	285
6.3.1.10. Влияние на фактора ниско налягане	289
6.3.1.11. Фактори, зависещи от различни манипулации или нерегламентирано въздействие върху водомерите	289
6.3.2. Околичествяване на стареенето и некоректното оразмеряване на водомерите от опита на Софийска вода АД.....	292
6.3.3. Кратко обобщение	294
6.4. Водомерно-арматурен възел.....	295
6.4.1. Използването на полимерни шахти.....	298
6.4.2. Примери за приложение и получени резултати	299
6.4.2.1. Проект за ВиК Пещера.....	299
6.4.2.2. Проект Софийска вода АД	300
6.5. Набиране, съхранение и ползване на информацията за водомерния парк	301
6.5.1. Съдържание на информацията за абонати.....	303
6.5.2. Съдържание на информацията за водомери	303
6.5.3. Съдържание на информацията за отчитане.....	304
6.5.4. Съдържание на информацията за фактуриране ...	304
6.5.5. Демография на водомерния парк.....	306
6.5.6. Още веднъж за феномена недоотчитане на водомери.....	309
6.6. Избор, оразмеряване и правила за обновяване на водомерния парк.....	314
6.6.1. Общо за избора и оразмеряването на водомери.....	314
6.6.1.1. Място за измерване на водните количества ...	317
6.6.1.2. Избор на разходомери за измерване на водно количество на външни водопроводи и зони за измерване на водопотреблението (DMA).....	317
6.6.2. Основни фактори при обновяването на водомерния парк в случая без законодателни ограничения	330
6.6.3. Някои финансово-икономически съображения	334
6.6.3.1. Жизнен цикъл на водомера.....	334

6.6.3.1. Цени и финансови разходи и ползи, свързани с водомерите.....	335
6.6.3.3. Съображения цена срещу стойност.....	338
6.6.3.4. Определяне на жизнения цикъл на водомера..	342
6.6.4. Примери за Анализ на разходите и ползите (АРП), приложен към програма за намаляване на водата, неносеща приходи (ВНП)	344
6.6.5. Обновяване, базирано на максимална обща грешка	345
6.6.6. Обновяване на водомерното стопанство на базата на критерии за базова поддръжка.....	346
6.6.7. Обновяване на водомерния парк на база експлоатационен срок.....	346
6.7. Метрологична проверка на водомери	348
6.8. Измерване на консумацията на абонатите.....	352
6.8.1. Принципни съображения	352
6.8.2. Директно ръчно четене	353
6.8.3. Автоматично четене от дистанция.....	356
6.8.3.1. Какво е умен или интелигентен водомер.....	356
6.8.3.2. Стандарти за дистанционно отчитане на консумацията	358
6.8.3.3. Преминаване към интелигентно отчитане...359	
6.8.4. Интелигентно (умно) четене на водомери.....	363
6.8.5. Предимства на дистанционното отчитане и конкретни примери.....	364
6.8.5.1. Примерът на ВиК оператора „Водоснабдяване и канализация“ ЕООД Стара Загора	366
6.8.5.2. Проект за внедряване на интелигентно измерване и управление на течовете във ВиК Търговище	368
6.8.5.3. Втори пилотен проект на Софийска вода АД за използване на LoRaWAN	369
6.8.5.4. Използване на LoRaWAN във ВиК „Стенето“ гр. Троян	371
6.8.5.5. Примерът на ВиК оператора „Водоснабдяване и канализация“ ЕООД Враца	372

6.8.5.6. Примерът на първата система за дистанционно отчитане в България, поставена през 2007 година в гр. София	373
6.8.5.7. Пример за комбиниран начин за използване на системите за дистанционно отчитане	374
6.9. Избор на водомери при условията на законодателни ограничения.....	376
6.9.1. Важни предпоставки.....	376
6.9.2. Накратко за избора на водомер за конкретен потребител.....	377
6.9.3. Законодателни ограничения в България при подмяна на водомерите.....	377
6.9.4. Обновяване на водомерния парк.....	378
6.9.4.1. Ползване на информацията за водомерите от регистрите за водомери.....	382
6.9.4.2. Метрологичен контрол на средствата за измерване	383
6.9.4.3. Накратко за спецификация за търг на водомери и избор на доставчик	384
6.10. Поддръжка на водомерния парк.....	395
6.10.1. Общо за поддръжката на водомери.....	395
6.10.2. Поддръжка при повреда	397
6.10.3. Пломбиране от страна на ВиК оператора.....	401
6.11. Одит на водомерите	403
6.11.1. Цел на одита на водомерите	403
6.11.2. Още веднъж за точността на водомерите	403
6.11.3. Предварителна подготовка.....	405
6.11.4. Работа по одита	405
6.11.5. Конкретен пример за проведен одит през 2022 г. и резултати.....	407
6.12. Възможности за проверка на водомери на място (без демонтаж)	410
6.12.1. Основни принципи и положения на метода	411
6.13. Структура и управление на водомерното стопанство.....	414
6.13.1. Общи бележки	414

6.13.2. Работни процеси във водомерното стопанство.....	416
6.13.3. Накратко за структурата на управление на водомерното стопанство	417
6.14. Изнасяне на част от дейността на водомерното стопанство.....	418
6.15. Обучение на персонала, ангажиран с ефективността на водомерното стопанство.....	419
6.16 Ефективност на водомерното стопанство.....	420

ГЛАВА СЕДМА

7. Контрол на търговските загуби	427
7.1. Накратко за несъбраните вземания като елемент на търговските загуби.....	427
7.1.1. Защо толкова често коефициентът на събираемост е под приемливото ниво?.....	430
7.1.2. Проблемът: Надценени фактури и вземания.....	433
7.1.3. Някои елементи на контрола на несъбраните вземания.....	435
7.1.4. Какви действия могат да се предприемат „Днес“	440
7.1.5. Някои проблеми и предложения на български ВиК оператори.....	441
7.1.6. Стратегии и методи за събирането на вземания – опитът на Софийска вода АД.....	446
7.2. Контрол на търговските загуби	456
7.2.1. Превръщане на водния баланс в монетарен баланс	456
7.2.2. Обобщение на контрола на търговските загуби от страна на ВиК оператора.....	458
7.2.3. Възможности за подобряване на контрола на търговските загуби със законодателни подобрения	460